

§ 1. Поняття сімейного права,

його принципи та джерела.

Сімейне законодавство України

Серед різноманітних суспільних відносин, урегульованих правом, виокремлюють сферу досить складних людських стосунків, які засновані на родинних зв'язках або спрямовані на їх створення та водночас можуть містити елементи економічного характеру. Це — сімейні правовідносини. Вони виникають на основі ук-ладеного шлюбу, народження дітей чи іншого родства, усиновлення дітей, прийняття дітей на виховання. Ці стосунки за своїм змістом дуже близькі до цивільних і по суті є такими. Однак вони мають особливості, які дають підстави виділити їх в окрему сферу, а норми, що їх регулюють, — в окрему галузь права — сімейне право.

Таким чином, *сімейне право* — це сукупність правових норм, які регулюють особисті немайнові та такі, що ґрунтуються на них, майнові відносини людей, які виникають на основі шлюбу, сім'ї, родства, усиновлення, прийняття дітей на виховання.

Сімейні правовідносини — це насамперед особисті немайнові відносини. Так, шлюбні

відносини — це подружні стосунки взаємної поваги, любові, моральної підтримки, на основі яких виникають майнові права і обов'язки подружжя. Або батьківство — це передусім кровний і духовний зв'язок батька з дитиною, його піклування про неї, виховання тощо, а на їх основі виникає обов'язок щодо утримання цієї дитини до досягнення повноліття.

Сімейні відносини виникають лише між громадянами на підставі конкретних юридичних фактів. Юридичні ж особи взагалі не є суб'єктами сімейного права. Ці відносини регулюються спеціальними нормативно-правовими актами, основним з яких є Сімейний кодекс України. Істотний вплив на них мають норми етики, моралі, звичаї та традиції.

Сімейне право регулює особисті немайнові та майнові відносини між подружжям, між батьками та дітьми, усиновлювачами та усиновленими, між матір'ю та батьком дитини щодо її виховання, розвитку та утримання, між бабою, дідом, прабабою, прадідом та внуками, правнуками, рідними братами та сестрами, мачухою, вітчимою та падчеркою, пасинком, а також деякі майнові відносини між іншими членами сім'ї. Але сімейне право не регулює сімейні відносини між двоюрідними братами та сестрами, тіткою, дядьком та племінницею, племінником та між іншими родичами за походженням.

Сімейні правовідносини — це передусім стосунки між членами сім'ї. Поняття сім'ї розглядається багатьма науками: філософією, соціологією, психологією та ін. Щодо права, то єдиного визначення сім'ї для всієї правової системи України раніше не існувало, оскільки воно не визначалося на законодавчому рівні.

У Сімейному кодексі України зазначено, що сім'ю складають особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки.

Сім'я створюється на підставі шлюбу, кровного споріднення, усиновлення, а також на інших підставах, не заборонених законом і таких, що не суперечать моральним засадам суспільства. Права члена сім'ї має й одинока особа. Право на створення сім'ї має особа, яка досягла шлюбного віку. Сім'ю може створити особа, яка народила дитину, незалежно від віку. Подружжя вважаються сім'єю і тоді, коли вони у зв'язку з навчанням, роботою, лікуванням, необхідністю догляду за батьками, дітьми та з інших поважних причин не проживають спільно. Дитина належить до сім'ї своїх батьків і тоді, коли спільно з ними не проживає.

Сімейне право України ґрунтується на певних принципах, відповідно до яких воно впливає на суспільні відносини:

- *неприпустимість свавільного втручання* будь-кого у сімейні справи та *повага до сімейного життя*: навіть правом сімейні відносини регулюються лише у тій частині, в якій це є допустимим і можливим з погляду інтересів їх учасників та інтересів суспільства;
- *одношлюбність* (моногамія): будь-яка особа може одночасно перебувати тільки в одному шлюбі;
- *свобода шлюбу і добровільності укладення шлюбу*: укладення шлюбу і вибір дружини або чоловіка здійснюється довільно, за власним бажанням; держава захищає право на вільний вибір дружини або чоловіка;
- *свобода розірвання шлюбу*: ніхто не вправі примусити особу перебувати у шлюбі проти її волі; якщо продовження подружнього життя стало неможливим, подружжя вправі розірвати шлюб у встановленому порядку;
- *повна рівність* чоловіка і жінки в особистих і майнових правах і обов'язках у шлюбі та сім'ї;
- *максимально можливе врахування інтересів* дітей та непрацевдатних членів сім'ї;
- *пріоритет сімейного виховання дітей*: цей принцип ґрунтується на положеннях Закону України «Про охорону дитинства» від 26.04.01 та міжнародно-правових актів щодо захисту прав дітей про те, що сім'я є природним середовищем для фізичного, духовного, інтелектуального, культурного, соціального розвитку дитини, її матеріального забезпечення; тому перевага завжди повинна надаватися сімейним формам виховання дітей;
- *матеріальна підтримка членів сім'ї, які потребують матеріальної допомоги*: закон встановлює аліментні зобов'язання — батьки зобов'язані утримувати дітей до їх повноліття; повнолітні діти зобов'язані піклуватися про своїх непрацевдатних батьків; подружжя повинно матеріально підтримувати одне одного у разі потреби, а за відмови в такій підтримці той з подружжя, що потребує матеріальної допомоги, має право одержувати утримання від іншого з подружжя в примусовому порядку, якщо останній спроможний його надати, та ін.

Джерелами сімейного права є офіційні форми вираження правових норм, які у сукупності складають сімейне право. Основними джерелами сімейного права України є Конституція України, що визначає основні засади всієї правової системи держави, та Сімейний

кодекс України, прийнятий Верховною Радою України 10.01.02. До його прийняття упродовж 30 років діяв Кодекс про шлюб та сім'ю (1970 р.).

Сімейний кодекс України (2002 р.) визначає засади шлюбу, особисті та майнові права і обов'язки подружжя, підстави виникнення, зміст особистих і майнових прав та обов'язків батьків і дітей, усиновлювачів та усиновлених, інших членів сім'ї та родичів тощо. Він регулює сімейні відносини з метою зміцнення сім'ї як соціального інституту і як союзу конкретних осіб, утвердження почуття обов'язку перед батьками, дітьми та іншими членами сім'ї, побудови сімейних стосунків на паритетних засадах, почуттях взаємної любові та поваги, взаємодопомоги і підтримки, забезпечення кожної дитини сімейним вихованням, можливістю духовного та фізичного розвитку.

Кодекс складається із Загальної та Особливої частин. Загальна частина містить норми, що поширюються на всі сімейні правовідносини. Це — норми про предмет, законодавство, мету і завдання, принципи, суб'єкти сімейних правовідносин тощо. Особлива частина регулює визначені різновиди сімейних відносин: порядок укладення і припинення шлюбу, особисті і майнові відносини подружжя, особисті і майнові правовідносини батьків і дітей, усиновлення, опіку та піклування над дітьми і т. ін.

До джерел сімейного права України слід віднести ряд законів і підзаконних нормативно-правових актів, які повністю або частково регулюють сімейні відносини: Цивільний кодекс України, Закони України: «Про органи реєстрації актів громадянського стану» від 24.12.94, «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» від 21.11.92, «Про охорону дитинства» від 26.04.01, «Про попередження насильства в сім'ї» від 15.11.01. Джерелами сімейного права є також міжнародно-правові акти: Загальна декларація прав людини, Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права, Конвенції ООН про права дитини, про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, Конвенція країн СНД про правову допомогу і правові відносини в цивільних, сімейних та кримінальних справах від 22.01.93 та ін.

Відповідно до положень нового Сімейного кодексу джерелом сімейного права може бути і звичай. При вирішенні сімейного спору суд за заявою заінтересованої сторони може врахувати місцевий звичай, а також звичай національної меншини, до якої належать сторони або одна з них. Звичай не повинен суперечити вимогам Сімейного кодексу України, інших законів чи моральним засадам суспільства.

Подружжя, батьки дитини, батьки та діти, інші члени сім'ї та родичі можуть врегулювати свої сімейні відносини за допомогою договору (за домовленістю). Положення такого договору не повинні суперечити вимогам законів і моральним засадам суспільства.

Особи, які проживають однією сім'єю, а також родичі за походженням, можуть врегулювати свої сімейні (родинні) відносини за договором, який має бути укладений у письмовій формі. Договір може укладатися ними лише щодо тих відносин, які не врегульовані Сімейним кодексом України. Він є обов'язковим до виконання, якщо не суперечить вимогам законів України та моральним засадам суспільства.

Розвиток сімейного законодавства, його вдосконалення, підтримка сім'ї є предметом постійної уваги з боку держави. Так, Верховною Радою України схвалено Концепцію державної сімейної політики (постанова від 17.09.99). У цьому документі підкреслюється, що в усьому світі сім'я є інтегральним показником суспільного розвитку, який відображає моральний стан суспільства і виступає могутнім фактором формування демографічного потенціалу.

В Україні сьогодні сім'я змушена стримувати потреби особистості в материнстві і батьківстві; дедалі більше сімей обирають бездітність або відкладають народження дітей; знижується народжуваність і зростає смертність населення; погіршується здоров'я дорослих і дітей, скорочується середня тривалість життя. Рівень життя більшості сімей в Україні значно знизився, оскільки він залежить не лише від розміру доходів, а також від соціально-демографічного складу — кількості дітей, працюючих і утриманців, віку членів сім'ї, їх освітнього та професійного рівня тощо.

Найбільш уразливими є сім'ї з дітьми, особливо багатодітні; неповні сім'ї, в яких дітей виховує одна мати або один батько; сім'ї з дітьми-інвалідами; сім'ї людей похилого віку; сім'ї, в яких немає годувальника. Досить великою є також частка працездатних членів сім'ї, які не мають регулярного доходу, що ускладнює економічний стан сім'ї. Більшість сімей недостатньо реалізує свої виховні функції. Сімейні негаразди, обмеженість батьків у часі для спілкування з дітьми призводять до розриву внутрішньосімейних зв'язків, обмежують можливість батьків і дітей разом проводити дозвілля і відпочинок.

Відповідно до Конституції сім'я, дитинство, материнство і батьківство охороняються

державою. Виходячи з потреби створення належних умов для життєдіяльності сім'ї в Україні зайдана Концепція визначає загальну стратегію і пріоритетні напрями державної політики щодо сім'ї, передбачає здійснення цілісної системи заходів з максимальним урахуванням нових реалій: ринкової економіки, соціального партнерства, політичної демократії, всього того, що покликане зробити життя суспільства, кожної окремої сім'ї повноправним та ефективним.

---

§ 2. Укладення та припинення шлюбу

Однією з основних підстав утворення сім'ї та виникнення сімейних правовідносин є шлюб. Поняття шлюбу раніше не було закріплене в законі і тлумачилося по-різному.

У Сімейному кодексі України *шлюбом визнається* сімейний союз жінки та чоловіка, зареєстрований у державному органі реєстрації актів цивільного стану.

Характерними ознаками шлюбу як юридичної категорії є: захист з боку держави (регулюється правовими нормами); обов'язковість встановленої державою форми (юридичні наслідки породжує лише шлюб, зареєстрований в офіційному порядку); добровільність (укладається виключно за взаємною згодою чоловіка і жінки, не допускається будь-який примус чи вплив на волю осіб, які укладають шлюб); моногамність (одношлюбність; в Україні не допускається багатожонство), рівноправність (чоловік і жінка рівні в шлюбі); довічність (укладається безстроково і може бути припинений за життя подружжя лише шляхом розірвання у встановленому законом порядку).

Для укладення шлюбу необхідні дві умови: взаємна згода осіб, які одружуються, та досягнення ними шлюбного віку. В Україні встановлено шлюбний вік для жінок 17, для чоловіків — 18 років. Досягнення шлюбного віку має визначатися на момент реєстрації шлюбу (а не подачі заяви). За заявою особи, яка досягла 14 років, рішенням суду їй може бути надано право на шлюб, якщо буде встановлено, що це відповідає її інтересам. Для цього повинні бути поважні причини. На практиці такими причинами можуть бути вагітність жінки, народження дитини, фактичне складення шлюбних стосунків чи інші підстави, які будуть визнані поважними. Різниця у віці осіб, які одружуються, не має значення. Не обмежується законодавцем і максимальний вік, в якому можна укласти шлюб.

Жінка та чоловік можуть одночасно бути лише в одному шлюбі. Право на повторний шлюб виникає лише після припинення попереднього шлюбу.

Не дозволяється укладення шлюбу з особою, яка визнана недієздатною, а також з особою, яка з інших причин не усвідомлювала значення своїх дій чи не могла керувати ними.

Закон встановлює певні обмеження й щодо можливості укласти шлюб між особами, які перебувають у родинних (сімейних) стосунках. Так, *не можуть перебувати у шлюбі між собою:*

особи, які є родичами прямої

лінії споріднення; рідні (повнорідні, неповнорідні) брат і сестра (повнорідними є брати і сестри, які мають спільних батьків; неповнорідними є брати і сестри, які мають спільну матір або спільного батька); двоюрідні брат та сестра, рідна тітка, дядько та племінник, племінниця; усиновлювач та усиновлена ним дитина. Разом з цим за рішенням суду може бути надане право на шлюб між рідною дитиною усиновлювача та усиновленою ним дитиною, а також між дітьми, які були усиновлені ним.

Порушення вимог закону щодо перешкод до укладення шлюбу призводить до недійсності такого шлюбу.

Закон встановлює обов'язкову форму шлюбу — юридичні наслідки породжує лише шлюб, зареєстрований в офіційному порядку в органах реєстрації актів цивільного стану. Фактичне проживання жінки та чоловіка однією сім'єю без реєстрації шлюбу не породжує для них прав та обов'язків подружжя.

Слід зазначити, що на сьогодні в Україні активно відроджуються традиції вінчання — релігійного обряду шлюбу. Однак релігійний обряд шлюбу в Україні не зумовлює передбачених законом прав та обов'язків подружжя, за винятком тих випадків, коли релігійний обряд шлюбу відбувся ще до створення або відновлення державних органів реєстрації актів цивільного стану (до 1918 р.), однак таких сімей залишились одиниці.

Державна реєстрація шлюбу встановлена для забезпечення стабільності стосунків між жінкою та чоловіком, охорони прав та інтересів подружжя, їхніх дітей, а також в інтересах держави та суспільства.

Заява про реєстрацію шлюбу подається жінкою та чоловіком особисто до будь-якого державного органу реєстрації актів цивільного стану за їхнім вибором. Якщо вони через поважні причини особисто цього зробити не можуть, то подати таку заяву можуть їх представники. У такому разі заява та повноваження представника мають бути посвідчені нотаріусом.

Особи, які подали заяву про реєстрацію шлюбу, повинні повідомити одна одну про стан свого здоров'я. Приховування тяжкої хвороби, а також хвороби, небезпечної для другого з подружжя, їхніх нащадків, може бути підставою для визнання шлюбу недійсним.

Особи, які подали заяву про реєстрацію шлюбу, вважаються зарученими. *Заручини* як такі ще не створюють обов'язку укласти шлюб. Як чоловік, так і жінка, котрі подали заяву про реєстрацію шлюбу, вправі відмовитися від його укладення до моменту реєстрації. Однак особа, яка відмовилася від шлюбу, зобов'язана відшкодувати другій стороні затрати, що були понесені останньою у зв'язку з приготуванням до реєстрації шлюбу та весілля.

Проте, якщо відмова від шлюбу була викликана протиправною, аморальною поведінкою нареченої (нареченого), приховуванням обставин, що мають для того, хто відмовився від шлюбу, істотне значення (важка хвороба, наявність дитини, судимість тощо), то такі витрати не підлягають відшкодуванню.

Приймаючи заяву про реєстрацію шлюбу, орган державної реєстрації актів цивільного стану зобов'язаний ознайомити осіб, які її подали, з їхніми правами та обов'язками як майбутніх подружжя і батьків та попередити про відповідальність за приховування перешкод до реєстрації шлюбу, а також призначити день реєстрації.

Шлюб реєструється після закінчення одного місяця від дня подання заяви у приміщенні державного органу реєстрації актів цивільного стану. За наявності поважних причин керівник державного органу реєстрації актів цивільного стану може дозволити реєстрацію до закінчення цього строку. В разі вагітності нареченої, народження нею дитини, а також, якщо є безпосередня загроза для життя нареченої або нареченого, шлюб реєструється у день подання заяви.

За заявою наречених реєстрація шлюбу може бути проведена в урочистій обстановці в іншому місці. Якщо ж вони з поважних причин не можуть прибути до державного органу реєстрації актів цивільного стану, то за їх заявою реєстрація шлюбу може відбутися за місцем їхнього проживання, місцем надання стаціонарної медичної допомоги або в іншому місці.

За законом обов'язковою є особиста присутність нареченої та нареченого в момент реєстрації їхнього шлюбу. Зареєструвати шлюб через представника неможливо. Шлюб, зареєстрований у відсутності особи (осіб), вважається неукладеним. Запис про нього може бути анульований судом за заявою заінтересованої особи.

Державна реєстрація засвідчується Свідоцтвом про шлюб, яке видається подружжю в день реєстрації шлюбу.

Припиняється шлюб насамперед у разі смерті або оголошення в судовому порядку померлим одного з подружжя. У таких випадках інший з подружжя може укладати новий шлюб, не порушуючи питання про розірвання попереднього, оскільки той припинився (його вже не існує). У разі з'явлення того з подружжя, якого було оголошено померлим, і скасування відповідного рішення суду, шлюб вважається поновленим, якщо інший з подружжя не уклав нового шлюбу. Коли ж інший уклав новий шлюб, то той, що з'явився, вправі одержати в органі реєстрації актів цивільного стану свідоцтво про розірвання шлюбу.

За життя подружжя шлюб може бути розірваний лише шляхом розлучення за заявою одного з подружжя або їх обох у встановленому законом порядку: судом або державними органами реєстрації актів цивільного стану.

Подружжя, які мають дітей та взаємно бажають розірвати шлюб, повинні подати заяву про розірвання шлюбу до суду. Разом із заявою вони можуть подати письмовий договір про те, з ким із них будуть проживати діти, яку участь у забезпеченні умов їхнього життя братиме той з батьків, хто проживатиме окремо, а також про умови здійснення ним права на особисте виховання дитини. Договір між подружжям про розмір аліментів, які надаватимуться дитині, має бути посвідчений нотаріусом. У разі невиконання цього договору аліменти можуть стягуватися на підставі виконавчого напису нотаріуса.

Якщо буде встановлено, що заява про розірвання шлюбу відповідає дійсній волі дружини та чоловіка, що після розірвання шлюбу не будуть порушені їхні особисті та майнові права, а також права їхніх дітей, суд розриває шлюб. Таке рішення суд постановляє після закінчення одного місяця від дня подання заяви. До закінчення цього строку дружина і чоловік мають право відкликати заяву про розірвання шлюбу.

Якщо бажання розірвати шлюб є лише в одного з подружжя, а інший не згоден чи просто ухиляється від подання заяви, то пер-ший з них вправі пред'явити до суду позов про розірвання шлюбу. Позов про розірвання шлюбу не може бути пред'явлений протягом вагітності

дружини та одного року після народження дитини, крім випадків, коли один з подружжя вчинив протиправну поведінку, яка містить ознаки злочину щодо іншого з подружжя або дитини. Позов про розірвання шлюбу може бути пред'явлено протягом вагітності дружини та до досягнення дитиною одного року також у випадку, якщо батьківство зачатої дитини визнане іншою особою.

Суд з'ясовує фактичні взаємини подружжя, дійсні причини позову про розірвання шлюбу, бере до уваги наявність малолітніх дітей, дітей-інвалідів та інші обставини життя подружжя, вживає заходів до їх примирення. Якщо ж буде встановлено, що подальше спільне життя подружжя і збереження шлюбу суперечило б інтересам одного з них, інтересам їхніх дітей, що мають істотне значення, то суд постановляє рішення про розірвання шлюбу. Шлюб припиняється у день набуття чинності рішенням суду про розірвання шлюбу, яке має бути зареєстроване в державному органі реєстрації актів цивільного стану за заявою колишньої дружини або чоловіка.

Подружжя, які не мають дітей, вправі подати заяву про розірвання шлюбу до державного органу реєстрації актів цивільного стану. Після закінчення одного місяця від дня подачі такої заяви, якщо вона не була відкликана, цей орган виносить постанову про розірвання шлюбу. Державний орган реєстрації актів цивільного стану може розірвати шлюб і за заявою одного з подружжя, якщо другий з подружжя визнаний безвісно відсутнім або визнаний недієздатним, або засуджений за вчинення злочину до позбавлення волі на строк не менше ніж три роки.

Державний орган реєстрації актів цивільного стану розриває шлюб незалежно від наявності між подружжям майнового спору. Шлюб припиняється у такому випадку в день винесення цим органом відповідної постанови.

Розірвання шлюбу засвідчується Свідоцтвом про розірвання шлюбу, яке видається кожному з колишнього подружжя.

Жінка та чоловік, шлюб між якими було розірвано, якщо жоден з них не був після цього у повторному шлюбі, мають право подати до суду заяву про відновлення їхнього шлюбу. Якщо суд приймає рішення про відновлення шлюбу, державний орган реєстрації актів цивільного стану видає нове Свідоцтво про шлюб.

У разі неможливості чи небажання дружини або чоловіка проживати спільно, за заявою обох з подружжя або позовом одного з них суд може постановити рішення про встановлення для них режиму окремого проживання. Це тягне за собою певні наслідки: майно, набуте в майбутньому дружиною та чоловіком, не вважається набутиим у шлюбі; дитина, народжена дружиною після спливу 10 місяців, не вважається такою, що походить від її чоловіка; дружина, чоловік можуть усиновлювати дитину без згоди другого з подружжя. Разом з цим встановлення режиму окремого проживання не припиняє інших прав та обов'язків подружжя, що встановлені законом чи шлюбним договором.

---

§ 3. Права та обов'язки подружжя

На основі шлюбу, зареєстрованого державним органом реєстрації актів цивільного стану, виникають права та обов'язки подружжя. За змістом їх можна поділити на дві великі групи: особисті немайнові та майнові. Як уже зазначалося, правовідносини чоловіка і дружини є передусім немайновими. Всі майнові правовідносини подружжя базуються і впливають з особистих немайнових, оскільки первісні шлюбні відносини, тобто відносини з приводу створення сім'ї, — це відносини немайнові.

Між чоловіком і жінкою, які уклали шлюб, виникають досить різноманітні **ВІДНОСИНИ НЕМАЙНОВОГО ХАРАКТЕРУ**

, проте не всі вони регулюються нормами права. Якщо ми розглядатимемо такі їх відносини, як взаємна повага, любов, почуття дружби і моральна підтримка — це відносини особисті немайнові, але право як таке впливає на них дуже обмежено. Переважно ця сфера відносин подружжя регулюється нормами моралі, етики, релігійними нормами.

Чоловік і дружина під час перебування у шлюбі користуються всіма правами, якими наділена особа в даному суспільстві. Вони мають право на повагу до гідності, недоторканність життя, здоров'я, особистості тощо. Однак ці права захищаються нормами інших галузей права: конституційного, цивільного, кримінального і т. ін. Якщо ж розглядати немайнові відносини подружжя, що врегульовані нормами сімейного права, то це досить конкретні права та обов'язки, які реалізуються виключно в сімейних відносинах. Так, відповідно до положень Сімейного кодексу України дружина має право на материнство. Небажання чоловіка мати дитину або нездатність його до зачаття дитини може бути причиною розірвання шлюбу. Вагітній дружині мають бути створені у сім'ї умови для збереження її здоров'я та народження здорової дитини, а дружині-матері — для поєднання материнства із здійсненням нею інших прав та обов'язків.

Чоловік має право на батьківство. Відмова дружини від народження дитини або нездатність її до народження дитини може бути причиною розірвання шлюбу.

Дружина та чоловік мають рівні права на повагу до своєї індивідуальності, на фізичний та духовний розвиток, здобуття освіти, прояв своїх здібностей, на створення умов для праці та відпочинку, на розподіл між ними обов'язків у сім'ї; на вибір місця проживання, на припинення шлюбних відносин. Вони зобов'язані утверджувати повагу до будь-якої праці, яка робиться в інтересах сім'ї, спільно піклуватися про побудову сімейних стосунків між собою та іншими членами сім'ї на почуттях взаємної любові, поваги, дружби, взаємодопомоги, спільно дбати про матеріальне забезпечення сім'ї, утверджувати в сім'ї повагу до матері та

батька.

Усі найважливіші питання життя сім'ї мають вирішуватися подружжям спільно, на засадах рівності. Дружина та чоловік відповідальні один перед одним та перед іншими членами сім'ї за свою поведінку в ній.

Окрему увагу законодавець приділяє праву подружжя на ім'я та прізвище. Кожен з подружжя, звісно, зберігає своє ім'я при укладенні шлюбу і право змінити його, перебуваючи у шлюбі в загальному, встановленому законом порядку. Думка іншого з подружжя щодо зміни його імені має суто рекомендаційний характер та юридичного значення немає (згоди іншого з подружжя не потрібно).

Чоловік та дружина (наречені) мають право вибору: обрати прізвище одного з них як спільне прізвище подружжя у шлюбі або ж і надалі іменуватися дошлюбними прізвищами. Кожен з них вправі приєднати до свого прізвища прізвище іншого. Якщо вони обоє бажають мати подвійне прізвище, за їхньою згодою визначається, з якого прізвища воно починатиметься. Складення більше двох прізвищ не допускається. Якщо на момент реєстрації шлюбу прізвище одного з них уже є подвійним, то він (вона) має право замінити одну з частин свого прізвища на прізвище іншого. Заяву про зміну прізвища у зв'язку з укладенням шлюбу вони вправі подати до державного органу реєстрації актів цивільного стану або до (чи в момент) реєстрації шлюбу, або згодом, якщо при реєстрації шлюбу зберегли дошлюбні прізвища.

Майновими є правовідносини між подружжям, які виникли з приводу належного їм на праві власності майна, володіння, користування і розпорядження ним та надання утримання. Можна виокремити кілька груп таких відносин: правовідносини з приводу укладення угод (правочинів) між подружжям; правовідносини з приводу майна, що є у користуванні подружжя; права та обов'язки із взаємного утримання. Подружжя може укладати між собою всі дозволені законом майнові угоди (правочини): купувати, продавати, обмінювати, дарувати, передавати в користування, а також заповідати. Вони не обмежені жодними заборонами. Проте недійсними є угоди між ними, спрямовані на обмеження майнових прав жінки, чоловіка або дітей; вони не обов'язкові ні для подружжя, ні для третіх осіб.

Чоловік і дружина виступають в угодах як сторонні особи, тому до цих угод застосовуються загальні правила ЦК про угоди та умови їх дійсності. На перший погляд,

здавалося б, між подружжям дуже рідко укладаються угоди. Однак це не зовсім так. Візьмемо, наприклад, такі угоди, як дарування. Практично в кожній сім'ї існує традиція вітати близьких з різноманітними святами, робити подарунки до загальних чи особистих свят, ювілеїв, різноманітних визначних подій і т. ін. Або ж безоплатне користування майном — незалежно від того, що те чи інше майно (річ) належить комусь одному із подружжя, як правило, інший також користується цими речами (проживає в квартирі, будинку, на дачі, читає книги, використовує посуд, меблі і т. ін.).

У сфері господарського відання кожної сім'ї знаходиться певне майно, яке належить подружжю на праві власності і забезпечує життєдіяльність кожного з подружжя та сім'ї в цілому. В майні подружжя виокремлюють їх загальне майно, яке належить їм обом на праві спільної сумісної власності, та особисте — належить кожному з них окремо, є особистою приватною власністю одного з них.

Особистою приватною власністю дружини або чоловіка є майно: набуте кожним до шлюбу; подароване одному з них або успадковане за час шлюбу; набуте одним з них за кошти, які належали йому особисто; речі індивідуального користування, в тому числі коштовності, навіть якщо вони були придбані за рахунок спільних коштів подружжя; премії, нагороди, які один з них одержав за особисті заслуги; кошти, одержані як відшкодування за втрату (пошкодження) речі, що належала одному з них, а також як відшкодування завданої моральної шкоди; страхові суми, одержані одним з них за обов'язковим або добровільним особистим страхуванням. Якщо річ, що належить одному з подружжя, плодоносить, дає приплід або дохід (дивіденди), то він і є власником цих плодів, приплоду або доходу (дивідендів). Майном, яке належить чоловікові або дружині на праві особистої приватної власності, кожен з них володіє, користується і розпоряджається самостійно, на власний розсуд.

Суд може визнати особистою приватною власністю дружини або чоловіка майно, що набуто одним з них під час їхнього окремого проживання у зв'язку з фактичним припиненням шлюбних відносин.

Майно, набуто подружжям за час шлюбу, належить дружині та чоловікові на праві *спільної сумісної власності*

, незалежно від того, що один з них не мав з поважної причини (навчання, ведення домашнього господарства, догляд за дітьми, хвороба тощо) самостійного заробітку (доходу). Припускається, що кожна річ, набута за час шлюбу, крім речей індивідуального користування, є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя.

Об'єкти права спільної сумісної власності — це заробітна плата, пенсія, стипендія, інші доходи, одержані одним із подружжя і внесені до сімейного бюджету або внесені на його особистий рахунок у банківську (кредитну) установу. Якщо одним із подружжя укладено договір в інтересах сім'ї, то гроші, інше майно, в тому числі гонорар, виграш, які були одержані за цим договором, є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя.

Якщо майно дружини, чоловіка за час шлюбу істотно збільшилося у своїй вартості внаслідок спільних трудових або грошових затрат або затрат другого з подружжя, то воно у разі спору також може бути визнане судом об'єктом права спільної сумісної власності подружжя.

Дружина та чоловік мають рівні права на володіння, користування і розпорядження майном, що належить їм на праві спільної сумісної власності. Всі питання, пов'язані з таким майном, в тому числі розпорядження ним, вони вирішують за взаємною згодою. При укладенні договорів одним з подружжя вважається, що він діє зі згоди іншого. Дружина або чоловік вправі звертатися до суду з позовом про визнання договору недійсним, якщо він укладений другим з подружжя без її (його) згоди, і якщо цей договір виходить за межі дрібного побутового. Подружжя може укласти договір про порядок користування майном, що їм належить на праві спільної сумісної власності.

У разі поділу майна, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, частки дружини та чоловіка є рівними, якщо інше не визначено домовленістю між ними або шлюбним договором, тобто кожному з них належить $\frac{1}{2}$ частина майна. Суд при вирішенні спору про поділ майна може відступити від принципу рівності часток подружжя, якщо для цього є поважні причини, зокрема якщо один із них не дбав про матеріальне забезпечення сім'ї, приховував, знищив чи пошкодив спільне майно, витрачав його на шкоду інтересам сім'ї. Частка одного з них може бути збільшена і в тому разі, якщо з ним проживають діти, а також непрацездатні повнолітні син або дочка, за умови, що розмір аліментів, які вони одержують, недостатній для забезпечення їхнього фізичного, духовного розвитку та лікування.

Якщо жінка та чоловік проживають однією сім'єю, але шлюб між ними не зареєстровано, то майно, набуте ними за час спільного проживання, також належить їм на праві спільної сумісної власності, якщо письмовим договором між ними вони не встановили для себе інших правил.

Дружина та чоловік зобов'язані матеріально підтримувати одне одного. Той з подружжя, який досяг пенсійного віку або є інвалідом I, II чи III групи, тобто є непрацездатним та потребує матеріальної допомоги, має *право на утримання (аліменти)*, якщо інший з подружжя може його надавати. Таким, що потребує матеріальної допомоги, вважається той з подружжя, заробітна плата, пенсія, інші доходи якого не забезпечують йому прожиткового мінімуму, встановленого законом.

Якщо ж один із подружжя негідно поведився у шлюбних відносинах або став непрацездатним у зв'язку з вчиненням ним умисного злочину, що встановлено судом, то він не має права на утримання.

Дружина також має право на утримання від чоловіка під час вагітності, а якщо вона проживає з дитиною, — до досягнення дитиною трьох років. Якщо дитина має вади фізичного або психічного розвитку, дружина, з якою проживає дитина, має право одержувати утримання від чоловіка до досягнення дитиною шести років. При цьому не має значення її матеріальний стан та чи працює вона, однак враховується можливість чоловіка надавати матеріальну допомогу. Аналогічне право на аліменти має чоловік, якщо він проживає з такою дитиною.

Право на утримання має також той з подружжя, що проживає з дитиною-інвалідом, яка не може обходитися без постійного стороннього догляду, та опікується нею. Це право триває протягом усього часу проживання з дитиною-інвалідом та опікування нею і не залежить від матеріального стану того з батьків, з ким вона проживає. Однак реалізувати його можливо тільки за умови, що другий з подружжя спроможний надавати матеріальну допомогу.

Розірвання шлюбу не припиняє права особи на утримання, яке виникло у неї за час шлюбу. Якщо шлюб був тривалим, то право на утримання в деяких випадках може виникати і після його розірвання.

Подружжя можуть укласти договір про надання утримання одному з них, в якому визначити умови, розмір та строки виплати аліментів. Договір укладається у письмовій формі і нотаріально посвідчується.

Аліменти можуть стягуватися за рішенням суду. Вони присуджуються від дня подання позовної заяви. Якщо ж позивач вживав заходів до одержання аліментів від відповідача, але не міг їх одержати внаслідок ухилення його від їх сплати, то суд може постановити рішення про стягнення аліментів за минулий час, але не більш як за один рік.

Подружжя, а також особи, шлюб між якими було розірвано, мають право укласти договір про припинення права на утримання замість набуття права власності на жилий будинок, квартиру чи інше нерухоме майно або одержання одноразової грошової виплати.

Особи, які подали заяву про реєстрацію шлюбу, а також подружжя можуть укласти **шлюбний договір**

. Якщо шлюбний договір укладається до реєстрації шлюбу і його стороною є неповнолітня особа, то потрібна письмова згода її батьків або піклу-вальника, посвідчена нотаріусом.

У шлюбному договорі подружжя врегульовують майнові відносини, визначають майнові права та обов'язки їх як подружжя та як батьків. Такий договір не може регулювати особисті немайнові відносини подружжя або такі ж відносини між ними та дітьми. Шлюбний договір укладається у письмовій формі і нотаріально посвідчується. Він набуває чинності у день реєстрації шлюбу або у день його нотаріального посвідчення.

У шлюбному договорі може бути визначене майно, яке дружина або чоловік передають для використання на спільні потреби сім'ї, а також правовий режим майна, подарованого подружжю у зв'язку з реєстрацією шлюбу.

Сторони вправі у шлюбному договорі: домовитися про те, що майно, набуте ними за час шлюбу, буде спільною *частковою* власністю або *особистою приватною* власністю кожного з них; встановити можливий порядок поділу майна, у тому числі і у разі розірвання шлюбу; передбачити використання належного їм обом або одному з них майна для забезпечення потреб їхніх дітей, а також інших осіб; встановити порядок користування жилим приміщенням, що належить одному з них; домовитися про надання утримання одному з подружжя незалежно від непрацездатності та потреби у матеріальній допомозі тощо. Вони вправі включити до договору будь-які інші умови про майно, якщо вони не суперечать моральним засадам суспільства.

Подружжя можуть вносити зміни до шлюбного договору. Угода про зміну шлюбного договору має бути нотаріально посвідчена. На вимогу одного з подружжя шлюбний договір може бути розірваний судом з підстав, що мають істотне значення, зокрема у разі неможливості його виконання.

---

§ 4. Права та обов'язки батьків і дітей

за законодавством України

Поняття «дитина» («діти») вживається в двох значеннях. По-перше, це громадяни, які не досягли певного віку: правовий статус дитини має особа до досягнення нею повноліття (18 років). До досягнення нею 14 років дитина вважається малолітньою. У віці від 14 до 18 років дитина є неповнолітньою. По-друге, діти — це особи, які походять від інших осіб (своїх батьків) та є їхніми родичами першого ступеня по прямій нисхідній лінії (найближчий ступінь родства).

Взаємні права та обов'язки батьків і дітей ґрунтуються на походженні дітей від них, посвідченому у встановленому законом порядку. Таке посвідчення оформлюється: реєстрацією народження дитини в державних органах реєстрації актів цивільного стану за заявою будь-кого з батьків чи близьких, родичів, якщо дитина народжується у шлюбі; на основі добровільного визнання батьківства дитини батьком, який не перебуває у шлюбі з матір'ю дитини; на основі встановлення батьківства судом, якщо батьки не перебувають у шлюбі, а батько заперечує батьківство.

Мати і батько мають рівні права та обов'язки щодо дитини, незалежно від того, чи перебувають вони (чи перебували раніше) у шлюбі та чи проживають разом з дитиною. Діти мають рівні права та обов'язки щодо батьків, незалежно від того, чи були їхні батьки у шлюбі між собою.

Батьки зобов'язані передусім забрати дитину з пологового будинку або іншого закладу охорони здоров'я та не пізніше одного місяця з дня народження дитини зареєструвати її народження в державному органі реєстрації актів цивільного стану. Вони повинні визначити дитині прізвище, ім'я та по батькові. Прізвище дитини встановлюється за прізвищем батьків, а якщо прізвища батьків різні, то за їхньою згодою; за загальним правилом дитині може бути дано не більше двох імен.

На батьків покладається обов'язок виховувати дитину у дусі поваги до прав та свобод інших людей, любові до своєї сім'ї та родини, свого народу, своєї Батьківщини; піклуватися про здоров'я дитини, її фізичний, духовний і моральний розвиток; забезпечити здобуття дитиною повної загальної середньої освіти, готувати її до самостійного життя. Усі питання виховання дитини вирішуються батьками спільно. Той з батьків, хто проживає окремо від дитини, зобов'язаний брати участь в її вихованні і має право на особисте спілкування з нею. А той з батьків, з яким проживає дитина, не вправі перешкоджати іншому спілкуватися з дитиною та брати участь в її вихованні, якщо таке спілкування не перешкоджає нормальному розвитку дитини.

Місце проживання дитини, яка не досягла 10 років, визначається за згодою батьків, у віці від 10 років — за спільною згодою батьків та самої дитини, а після досягнення 14 років — нею самою.

Захист прав та інтересів неповнолітніх дітей покладається на їх батьків, які діють без спеціальних на те повноважень. У разі одруження неповнолітні набувають дієздатності в повному обсязі і з моменту одруження здійснюють захист своїх прав самостійно.

Батьки зобов'язані поважати дитину. Батьківські права не можуть здійснюватися всупереч інтересам дітей. Забороняються будь-які види експлуатації батьками своєї дитини, фізичні покарання дитини батьками, а також застосування ними інших видів покарань, які принижують людську гідність дитини.

Дитина має право противитися неналежному виконанню батьками своїх обов'язків щодо неї, звертатися за захистом своїх прав та інтересів до органу опіки та піклування, інших органів державної влади, органів місцевого самоврядування та громадських організацій, а після досягнення 14 років — безпосередньо до суду.

Якщо мати чи батько неналежно виконують чи зловживають своїми батьківськими правами, вони можуть бути позбавлені цих прав. Позбавити батьківських прав може суд за наявності однієї з таких підстав: батьки не забрали дитину з пологового будинку або іншого закладу охорони здоров'я без поважної причини і протягом шести місяців не виявляли щодо неї батьківського піклування; вони ухиляються від виконання своїх обов'язків по вихованню дитини; жорстоко поводяться з дитиною; батьки є хронічними алкоголіками або наркоманами; вони вдаються до будь-яких видів експлуатації дитини, примушують її до жебракування та бродяжництва; засуджені за вчинення умисного злочину щодо дитини.

Мати чи батько, які були позбавлені батьківських прав, мають право звернутися до суду з позовом про поновлення батьківських прав. Суд обов'язково перевіряє, наскільки змінилася поведінка особи, позбавленої батьківських прав, та обставини, що були підставою для позбавлення батьківських прав, й постановляє рішення відповідно до інтересів дитини.

Поновлення батьківських прав неможливе, якщо дитина була усиновлена або якщо на час розгляду справи судом дитина досягла повноліття.

Діти можуть мати майно на праві особистої приватної власності. Батьки не мають права на це майно, так само як і діти не мають права на майно батьків. Батьки управляють майном малолітньої дитини в її інтересах без спеціального на те повноваження. При цьому вони зобов'язані вислухати думку дитини щодо способів управління її майном. Майно, придбане батьками або одним із них для забезпечення розвитку, навчання та виховання дитини (одяг, інші речі особистого вжитку, іграшки, книги, музичні інструменти, спортивне обладнання тощо) також є власністю дитини.

Батьки зобов'язані утримувати дитину до досягнення нею повноліття. Способи виконання батьками обов'язку утримувати дитину визначаються за домовленістю між ними. Той з них, хто проживає окремо від дитини, може брати участь в її утриманні в грошовій або натуральній формі. Той з батьків, який відмовляється надавати утримання на неповнолітню дитину, може бути зобов'язаний судом до сплати аліментів. При визначенні розміру аліментів суд враховує стан здоров'я та матеріальний стан дитини і платника аліментів, наявність у нього інших дітей, непрацездатних членів сім'ї, а також інші обставини, що мають істотне значення.

Частка заробітку (доходу) матері чи батька, яка стягуватиметься як аліменти на дитину, визначається судом. Розмір аліментів для однієї дитини за жодних обставин не може бути меншим за неоподатковуваний мінімум доходів громадян. Батьки можуть укласти договір про сплату аліментів для дитини, в якому визначити розмір та строки виплати. Такий договір має бути укладений у письмовій формі і нотаріально посвідчений.

Якщо діти після досягнення повноліття продовжують навчання і у зв'язку з цим потребують матеріальної допомоги, батьки зобов'язані утримувати їх до досягнення 23 років, якщо вони в змозі надавати таку матеріальну допомогу. У разі припинення навчання припиняється й право на утримання.

Батьки, якщо вони спроможні, зобов'язані утримувати і своїх повнолітніх непрацездатних дітей, які потребують матеріальної допомоги.

Повнолітні працездатні діти зобов'язані утримувати батьків, які є непрацездатними і потребують матеріальної допомоги. Окрім того, діти зобов'язані брати участь у додаткових витратах на батьків, спричинених важкою хворобою, інвалідністю або немічністю. Якщо ж мати або батько були позбавлені батьківських прав, і ці права не були поновлені, або якщо буде встановлено, що батьки ухилялися від виконання своїх батьківських обов'язків, то на дітей не може бути покладений обов'язок щодо їх утримання.

---

§ 5. Правові форми влаштування дітей,

що позбавлені батьківського піклування

В усьому світі визнано, що діти внаслідок їх фізичної і розумової незрілості потребують спеціальної охорони і піклування з боку держави і суспільства в цілому. Це підкреслюється в різноманітних міжнародно-правових актах, таких як Женевська декларація прав дитини 1924 р., Декларація прав дитини, прийнята Генеральною Асамблеєю ООН в 1959 р., Конвенція про права дитини 1989 р. та ін. Відповідні норми закріплюються в національному законодавстві України — Конституції України, Цивільному та Сімейному кодексах, спеціальних законах «Про охорону дитинства», «Про попередження насильства в сім'ї» та інших законодавчих актах.

Природним середовищем для зростання і благополуччя дітей, їх повного і гармонійного розвитку є сім'я. Кожна дитина має право і повинна зростати в сімейному оточенні, атмосфері щастя, любові і розуміння[1]. Однак не завжди життєві обставини складаються так, що батьки в змозі забезпечити дитині такі сприятливі умови дитинства. В деяких випадках діти виявляються позбавленими батьківського піклування. Причини цього можуть бути різними: смерть батьків чи одного з них, оголошення їх померлими, визнання батьків безвісно відсутніми чи недієздатними, позбавлення їх батьківських прав, засудження їх до позбавлення волі, перебування батьків під вартою на час слідства, тривала хвороба, яка перешкоджає їм виконувати батьківські обов'язки. Є діти, покинуті батьками, батьки яких невідомі або відмовились від дітей, діти, які самі залишили сім'ю або дитячі заклади, де вони виховувалися, і не мають певного місця проживання.

З метою забезпечити повноцінне життя, всебічне виховання та розвиток таких дітей держава реалізує систему заходів, спрямованих на захист їх прав та інтересів і визначає форми влаштування дітей, що позбавлені батьківського піклування. Такі діти можуть бути усиновлені, над ними може встановлюватися опіка (піклування) або патронат.

Усиновленням є прийняття особою дитини у свою сім'ю на правах дочки чи сина, що здійснене на підставі рішення суду. Усиновлення здійснюється у найвищих інтересах дитини для забезпечення стабільних і гармонійних умов її життя. Усиновити дитину може повнолітня дієздатна особа, якщо вона старша за дитину, яку бажає усиновити, не менше ніж на 15 років.

Не можуть бути усиновлювачами особи, які обмежені у дієздатності; визнані недієздатними; позбавлені батьківських прав, якщо ці права не були поновлені; були усиновлювачами іншої дитини, але усиновлення було скасовано або визнано недійсним з

їхньої вини; перебувають на обліку або на лікуванні у психоневрологічному чи наркологічному диспансері; зловживають спиртними напоями або наркотичними засобами; не мають постійного місця проживання та постійного заробітку (доходу); страждають на певні хвороби, перелік яких затверджений Міністерством охорони здоров'я України, а також особи, інтереси яких суперечать інтересам дитини.

Якщо батьки дитини живі і відоме місце їх перебування, то усиновлення дитини може бути здійснене лише за їх згодою, яка має бути вільною, безумовною, виражена в письмовій формі і посвідчена нотаріусом. Вона може даватися батьками лише після досягнення дитиною двомісячного віку. Не допускається укладення угод про дитину з батьками, надання ними згоди на усиновлення дитини за плату.

Усиновлення провадиться без згоди батьків, якщо вони невідомі, визнані безвісно відсутніми, недієздатними, позбавлені батьківських прав, якщо судом встановлено, що вони, не проживаючи з дитиною понад шість місяців без поважних причин, не виявляють щодо неї батьківської турботи та піклування, не виховують та не утримують її.

Для усиновлення необхідна згода самої дитини яка надається у такій формі, яка відповідає віку дитини. Якщо дитина проживає у сім'ї усиновлювачів і вважає їх своїми батьками, або у зв'язку з віком або станом здоров'я не усвідомлює факту усиновлення, то воно здійснюється без її згоди.

Дитина, покинута батьками в пологовому будинку чи іншому медичному закладі, може бути усиновлена після досягнення нею двомісячного віку. А якщо дитину було підкинута чи знайдено, вона може бути усиновлена після спливу двох місяців з моменту її знаходження.

Усиновлення є складною процедурою і здійснюється в судовому порядку за участю органів опіки та піклування. З моменту усиновлення виникають взаємні особисті та майнові права та обов'язки між особою, яка усиновлена (а в майбутньому — між її дітьми, внуками), та усиновлювачем і його родичами за походженням. Усиновлення надає права і накладає обов'язки на усиновлювача і дитину, яку він усиновив, у такому ж обсязі, який мають батьки і діти.

Над дітьми, які залишилися без батьківського піклування, може бути встановлена опіка та піклування. *Опіка* встанов-

люється над дитиною, яка не досягла 14 років, а *піклування* — над дитиною у віці від 14 до 18 років. Опіка та піклування встановлюються органом опіки та піклування або судом. Опікуном чи піклувальником дитини може бути повнолітня, дієздатна особа, яка погоджується виконувати такі функції. При призначенні дитині опікуна або піклувальника враховуються особисті якості особи, її здатність до виховання дитини, ставлення до неї, а також бажання самої дитини. Не може бути опікуном чи піклувальником дитини особа, яка зловживає спиртними напоями, наркотичними засобами, позбавлена батьківських прав, а також особа, інтереси якої суперечать інтересам дитини.

Дитина, над якою встановлено опіку або піклування, має право на проживання в сім'ї опікуна або піклувальника, на піклування з його боку; забезпечення їй умов для всебічного розвитку, освіти, виховання і на повагу до її людської гідності; збереження права користування житлом, в якому вона проживала до призначення опіки або піклування, а при відсутності такого — право на його отримання відповідно до закону; захист від зловживань з боку опікуна або піклувальника.

Опікун та піклувальник зобов'язаний виховувати дитину, піклуватися про її здоров'я, фізичний, психічний, духовний розвиток, забезпечити здобуття дитиною повної загальної середньої освіти. Він вправі самостійно визначати способи виховання дитини з урахуванням думки дитини та рекомендацій органу опіки та піклування. Він не має права перешкоджати спілкуванню дитини з її батьками та іншими родичами, за винятком випадків, коли таке спілкування суперечить інтересам дитини. Обов'язки з опіки та піклування щодо дитини виконуються опікуном та піклувальником безоплатно.

Над дитиною, що позбавлена батьківського піклування, може встановлюватися *патронат*. За договором про патронат орган опіки та піклування передає дитину, яка є сиротою або з інших причин позбавлена батьківського піклування, на виховання у сім'ю іншої особи (патронатного вихователя) до досягнення дитиною повноліття за відповідну плату.

На встановлення патронату потрібна згода самої дитини, якщо вона досягла такого віку, що може її висловити. Патронатний вихователь зобов'язаний забезпечити дитину житлом, одягом, харчуванням тощо; створити дитині умови для навчання, фізичного та духовного розвитку; захищати дитину, її права та інтереси як опікун або піклувальник, без спеціальних на те повноважень. Розмір плати за виконання таких функцій визначається за домовленістю органу опіки та піклування і патронатного вихователя.

Договір про патронат припиняється у разі відмови від нього вихователя або дитини, яка досягла 14 років. Він також може бути розірваний за згодою сторін або за рішенням суду у разі невиконання вихователем своїх обов'язків, або якщо між ним та дитиною склалися стосунки, які перешкоджають виконанню обов'язків за договором.

Будь-які дії з влаштування дітей, що позбавлені батьківського піклування, повинні вчинятися виключно в їх інтересах. Посередницька, комерційна діяльність щодо усиновлення дітей, передання їх під опіку, піклування чи на виховання в сім'ї громадян України, іноземців або осіб без громадянства забороняється законом.

---

[1] З преамбули Конвенції про права дитини, прийнятої 44-ю сесією Генеральної Асамблеї ООН 20.11.89.